

ПРОГРАМА КУРСУ «НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА»

Вступ. Мета і завдання курсу

Курс «Національна економіка» вивчає сукупність ресурсних, економічних, інституційних та соціальних чинників, що впливають на соціально-економічні процеси відтворення, які проявляються у закономірностях обсягів, темпів і пропорцій розвитку та визначають особливості національної економіки і специфіку її функціонування.

Метою дисципліни «Національна економіка» є формування у студентів спеціальності «Економіка» цілісних теоретично-прикладних знань щодо закономірностей і особливостей функціонування національної економічної системи та змісту її державного регулювання.

Завданнями вивчення дисципліни є:

- визначення теоретичних основ національної економіки як системи;
- розкриття складових елементів економічного потенціалу та структури національної господарської системи;
- з'ясування впливу інституцій та інституційної структури на економічний розвиток;
- розкриття особливостей економічного відтворення та факторів економічного зростання національної економіки;
- обґрунтування теоретичних основи формування та реалізації стратегії соціально-економічної політики держави;
- оцінка функцій держави в управлінні національною економікою та її інтеграцією у світове господарство.

В результаті вивчення курсу студенти повинні:

знати і розуміти

- теоретико-методологічні основи національної економіки;
- сутність і структуру сукупного потенціалу національної господарської системи;
- найважливіші макроекономічні пропорції національної економіки, її галузеву та територіальну структуру;
- інституційну структуру національної економіки;
- фактори, що забезпечують економічне зростання національної економіки;
- теорію регулювання національної економіки;
- значення економічного прогнозування та програмування в стратегії державного регулювання економіки;
- особливості і проблеми інтеграції національної економіки в систему міжнародних економічних зв'язків;
- зміст і структуру економічної безпеки, її роль в системі національної безпеки;

вміти

- оперативно і грамотно оцінити соціально-економічну ситуацію в країні та тенденції її розвитку;
- охарактеризувати взаємозв'язки між елементами національної економіки; фактори, що визначають розвиток національної економіки в цілому та її окремих сфер, галузей та регіонів;
- використовувати методи аналізу, прогнозування, планування, програмування і регулювання національної господарської системи в цілому та її окремих суб'єктів;
- аналізувати наслідки прийнятих рішень щодо регулювання економічних процесів;
- обґрунтувати стратегію розвитку національної економіки.

Зміст розділів і тем курсу

Модуль 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Тема 1. Національна економіка як система

Предмет і завдання курсу «Національна економіка». Національна економіка як наука і галузь господарської практики Об'єкт, предмет та методологічний інструментарій національної економіки. Функції національної економіки як науки.

Методологічні підходи дослідження національних економічних систем: позитивістський, структуралістський, діалектичний і синтетичний.

Національна економіка як система. Властивості економіки як системи: загальне та особливе. Загальносистемні характеристики національної економіки: цілісність, ієрархічність, інтегративність. Особливі характеристики національної економіки: взаємопроникнення підсистем, кооперація між економічними суб'єктами та інституціями, динамічність, стохастичність, відкритість (замкнутість).

Сфери національної економіки: управління і контролю та реальна сфера. Компоненти національної економіки: держава, регіони, галузі, домогосподарства.

Загальна характеристика *елементів економіки:* індивід (домогосподарство), інституційна структура, фірма, держава.

Ефективність національної економіки та оптимальність економічної системи.

Типи національних господарських систем. Класифікація типів національних господарських систем. Критерії класифікації: за досягнутим рівнем економічного розвитку; за рівнем доходу на душу населення; за рівнем розвитку продуктивних сил; за способом координації господарських зв'язків.

Моделі та характерні риси національних економік. Варіанти ринкових моделей розвитку: ліберальна (американська), європейська, японська, олігархічна. Вплив глобальних процесів на розвиток національних економік.

Формування економічної системи сучасної України. Основні історичні етапи розвитку національної економіки України та критерії їх розмежування. Об'єктивні та суб'єктивні фактори еволюції української моделі економічного розвитку.

Тема 2. Система потенціалів національної економіки

Потенціал розвитку національної економіки. Національне багатство. Сутність, загальна характеристика і структура сукупного потенціалу

національної господарської системи. *Національне багатство* як складовий елемент сукупного потенціалу країни. Традиційна та розширена концепція національного багатства. Основний капітал та інші нефінансові та фінансові активи. *Виробничий потенціал економіки України*. Міжгалузеві регіональні комплекси та виробнича інфраструктура.

Людина як основний елемент національного багатства і джерело економічного розвитку. Склад і структура трудового потенціалу: демографічна, етнічна, соціальна, освітньо-кваліфікаційна. Якість людського потенціалу. Характеристика стану трудових ресурсів України. Територіально-галузева структура зайнятості. Міграційні процеси.

Природно-ресурсний потенціал України. Забезпеченість природними ресурсами економіки України. Проблеми взаємодії людини та довкілля.

Науково-інноваційний потенціал національної економіки. Сутність науки її класифікація. Економіка знань і пріоритетність новітніх технологій в сучасній економіці. Науково-технічний прогрес (НТП) та економічне зростання. Сучасний стан наукового комплексу України. Організаційно-фінансові аспекти управління науковим комплексом. Державна науково-технічна політика. Державні науково-технічні програми.

Класифікація інновацій. Інноваційний процес та механізм макроекономічного регулювання інноваційної діяльності. Оцінка ефективності наукових досліджень і ефективність науки. Пріоритетні напрямки науково-технологічного та інноваційного розвитку України.

Зовнішньоекономічний потенціал національної економіки. Міжнародний поділ праці та місце в ньому України. Сектор зовнішньої торгівлі у структурі національної економіки. Структура зовнішньої торгівлі України. Тарифне й нетарифне регулювання, квотування, ліцензування експорту та імпорту. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Науково-технічне співробітництво із зарубіжними країнами. Конкурентно-спроможність української економіки на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Платіжний та торговельний баланси України. Основні форми, напрямки, пріоритети та методи зовнішньоекономічної діяльності держави.

Тема 3. Структура господарського комплексу України

Система взаємозв'язків в національній економіці. Форми координації (зв'язки) між елементами і компонентами національної економіки: бюрократичні, ринкові, етичні, агресивні. Ринок і ринкові відносини як універсальна форма зв'язку елементів національної економіки та їх основні характеристики. Суб'єкти і об'єкти ринку.

Ринкова структура та ринкове середовище. Структура та організованість національної економіки: спільність і відмінність. Поняття економічного порядку. Загальна характеристика видів середовища національної економіки.

Основні види структури національної економічної діяльності. Економічні структури простих і комплексних економічних одиниць. Структура середовища економічної діяльності. Відтворювальна, галузева та регіональна макроекономічні структури.

Основи формування господарського комплексу України та його характерні риси. *Промисловий комплекс:* паливно-енергетичний, металургійний машинобудівний, хімічний, лісопромисловий. *Агропромисловий комплекс* та його особливості. Будівельний комплекс. Транспорт і зв'язок. Соціальна інфраструктура. *Фінансовий сектор* національної економіки. Структурні зрушення в економіці України.

Тема 4. Інституційна структура національної економіки

Інституція та її суспільні функції. Ринковий механізм координації та інституції. Визначення поняття «інституція». Інституції та організації.

Економічна поведінка як прийняття рішень. Обмеження при прийнятті рішень. Типологія ситуацій, що генерують виникнення інституцій: ситуація «дилема ув'язнених», координації, нерівності.

Інституційна структура економіки і суспільства. Поняття норми (правила). Відмінності між формальними і неформальними інституціями. Неформальні інституції (правила), контроль за їх виконанням. Ефективність дії неформальних правил. Формальні інституції. Механізм примусу (змушення) до виконання формальних правил.

Взаємодія між формальними і неформальними правилами. *Інституційне середовище та інституційний порядок.* Економічна культура і економічна політика в контексті інституційного аналізу.

Інституційна трансформація економіки України: проблеми та напрями.

Модуль 2.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Тема 5. Відтворення та сталий економічний розвиток економіки України

Економічне зростання національної економіки, його типи та фактори. Поняття «економічного зростання». Класифікація типів економічного зростання. Екстенсивний та інтенсивний типи економічного зростання. Особливості поєднання факторів виробництва: ресурсномісткий і ресурсноощадний типи економічного зростання.

Визначення пропорцій між екстенсивними та інтенсивними факторами економічного розвитку. Метод індексів загальної продуктивності Д. Кендрика та Е. Денісона. Метод виробничої функції К. Кобба та П. Дугласа.

Інвестиційне забезпечення економічного зростання. Інвестиції, їх сутність та види. Взаємозалежність економічного зростання та інвестицій: зростання за рахунок додаткового завантаження потужностей; інвестиційно-фрагментарний, інвестиційно-комплексний та ефективний інвестиційний типи економічного зростання.

Особливості інвестування у трансформаційній економіці. Фактори впливу на обсяги інвестицій. Інвестиційний клімат. Напрямки та пріоритети інвестування. Тенденції та структура інвестиційної діяльності. Економічна ефективність інвестицій. Державне регулювання інвестиційних процесів.

Теоретичні основи сталого розвитку національної економіки. Концепція сталого розвитку. Закономірності взаємодії суспільства і природи. Екологічні функції біосфери як основа підтримки соціальної та економічної систем. Нова парадигма сталого розвитку економіки.

Цілі завдання і проблеми сталого розвитку. Антропоцентризм як центральна позиція концепції сталого розвитку. Вихідні цілі та фактори ризику для сталого розвитку. Принципи, показники та етапи сталого розвитку. Індикатори стану та відтворення біосфери і соціуму. Енергомісткість ВВП. Індекс людського розвитку (ІЛР) та його обрахунок.

Методологічна основа і сучасний *інструментарій* забезпечення сталого розвитку в Україні. Сфери розв'язання проблем. Умови довготривалого сталого розвитку соціально-економічних систем.

Тема 6. Державне регулювання національної економіки

Теорія регулювання національної економіки. Проблема регулювання економічного процесу. Основні історичні етапи розвитку теорії регулювання економіки. Недоліки ринкової саморегуляції економічної системи. Об'єктивна необхідність регулювання економіки державою.

Держава і ринкова економіка. Межі державного втручання в економіку. Взаємодія держави і ринку. Функціональні економічні системи (ФЕС) – основа взаємодії держави і ринку. Макроекономічні параметри стійкості. Механізм саморегуляції ринкової економіки.

Державне регулювання економіки (ДРЕ), його сутність, цілі та функції. Державне регулювання економіки і економічна політика. Об'єкти та суб'єкти державного регулювання економіки. Система органів державного регулювання економіки. Інституційні основи діяльності держави.

Система методів державного регулювання економікою: адміністративно-правові та економічні. Теоретичні основи та мета фінансово-бюджетного регулювання економіки. Суть фінансової та бюджетної системи держави. Державний бюджет як інструмент державного регулювання економіки.

Принципи справедливого і ефективного оподаткування. Податки і видатки як інструмент ДРЕ. *Національний банк України як суб'єкт ДРЕ*, його завдання та функції.

Тема 7. Соціально-економічне прогнозування та макроекономічне планування

Національні економічні інтереси – основа національної економічної політики.

Соціально-економічна стратегія. Поняття внутрішньої і зовнішньої рівноваги при проведенні економічної політики. Модель прийняття економічних рішень Яна Тінбергена.

Система державних прогнозів, індикативних планів та програм соціального і економічного розвитку України та її регіонів.

Сутність, функції і головні принципи соціально-економічного прогнозування. Система соціально-економічних прогнозів. Загальна характеристика методів і моделей прогнозування.

Макроекономічне планування в системі ДРЕ. Види макроекономічних планів. Директивне та індикативне планування. Стратегічне планування. Принципи і методи макроекономічного планування. Структура та система показників макроекономічного плану. Державне програмно-цільове планування. Організаційні передумови формування та класифікація цільових комплексних програм (ЦКП).

Державна програма економічного і соціального розвитку України як форма макроекономічного планування. Етапи програмно-цільового планування та контроль за виконанням ЦКП.

Тема 8. Економічна безпека держави

Зміст і структура економічної безпеки, її роль в системі національної безпеки. Теоретичні концепції національної безпеки: камералізм, кейнсіанство, інституціоналізм. Елементи економічної безпеки: економічна незалежність, стабільність і стійкість національної економіки, здатність до прогресу.

Методологічні аспекти визначення рівня економічної безпеки. Внутрішня і зовнішня економічна безпека національної економіки. Фактори (внутрішні і зовнішні), що посилюють загрозу економічній безпеці країни.

Економічна безпека України в умовах відкритої економіки. Бразильська концепція колективної економічної безпеки (1974). Вразливість національних економічних інтересів від інтеграційних процесів. Основні сфери загрози економічній безпеці України. Якісна трансформація моделі національної економіки в умовах поглиблення міжнародної економічної діяльності.

Концепція економічної безпеки України. Механізм забезпечення економічної безпеки національної економіки. Аналіз індикаторів економічної безпеки і тенденції соціально-економічного розвитку України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. **Гекійко Л.М., Сментина Н.В.** Національна економіка: Навчальний посібник. – Одеса: ротاپринт, 2012. –315 с.
2. **Національна економіка:** Навч. посіб. /Л.С. Шевченко, О.А.Гриценко, Т.М. Камінська та ін. за заг. ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Нац. Ун-т «Юрид.акад. України», 2011. – 182 с.
3. **Гринів Л.С., Кічурчак М. В.** Національна економіка: Навч. посібник. – Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 464 с.
4. **Національна економіка:** Підручник / За ред. П.В. Круша 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 428 с.

Допоміжна

1. **Національна економіка:** опорний конспект лекцій / Укладачі: Зарецька Л.М., Кулініч О.А. – Харків: ХДУХТ, 2021. – 132 с.
2. **Національна економіка:** навчально-методичний посібник / Уклад. О.В. Овсієнко. – Харків: Нац. юрид. університет імені Ярослава Мудрого, 2020. – 117 с.
3. **Національна економіка:** навчальний посіб. (урисунках, схемах і таблицях) / О. І. Котикова, О. А. Горобченко, Т. Г. Олійник та ін. – Миколаїв: Іліон, 2020. – 196 с.